The Social Democratic Party of Kurdistan

پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان

ڕووەو تێگەیشتنێکی باشتر

"کە بگوتریت دیموکراتی چییە یان چی نییە، زۆر لەوە زەحمەتترە وەك لەوەی پێمان خۆش بێت کە ببوایە"

هاوڕێی بەڕێز و خۆشەویست، کاك جەعفەری حەسەنپور، لە دوا وتاریدا بە ناوی "باسێك سەبارەت بە لیبرالە کوردەکان" کە لە ماڵپەڕی "هەڵوێست" بڵاوی کردووەتەوە، باسی چەند خاڵێکی گرینگی کردووە. بەشێکی لەو باسەی بە ناوی "پاتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان: خۆڕازاندنەوەی لە ئەندازەبەدەری لیبرالە کوردەکان" ـ ە و لەوێدا نووسیویەتی " <u>ئەو حیزبە بەپێچەوانەی قسەی دەستەی بەڕێوەبەری پرۆژەکە، لیبرالە و دیموکرات نییە و خۆڕازاندنەوەی لە ئەندازەبەدر چارەی دەردەکەیان ناکا.</u>"[1] (جەختی خەت بەژێرداهێنانەکە ئی کاك جەعفەر خۆیەتی).

لێرەدا کاك جەعفەری حەسەنپور مەبەستی لە بڕگەی بیستودووە لە بەشی یەك[2] لە پێڕەوی ناوخۆی پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان (بڕووانە ماڵپەڕی پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان www.psdkurdistan.com).
لەبەرئەوەی پێموایە کە کاك جەعفەری حەسەنپور لە ڕێگای وتارەکانی خۆیەوە، کە ڕوون و ڕاشکاون، کۆمەکێکی زۆر بە پێشکەوتنی قووڵبوونەوە لە تیئۆری و لە ئایدیۆلۆژیدا دەکات، ئەوا بە خۆشیەوە وەك ئەندامێکی دامەزرێنەری پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان وەڵامی دەدەمەوە. بە داخەوە کە لەبەر کاری زۆر ناتوانین هەر ئێستا ڕاستەوخۆ ئەم وتارە لەسەر ماڵپەڕی پارتی ناوبراو دابنرێت، بەڵام دیارە بەو زووانە ئەو کارە دەکەین. گرینگە لە یادمان نەچێت کە سوپاسی ماڵپەڕی "هەڵوێست"[3] و "دەنگەکان"[4] بکەین کە گۆڕەپانێکیان بۆ ئەم باسە جیددیانە ساز کردووە.

کاك جەعفەری حەسەنپور لایەنگرێکی خەوشهەڵنەگری خەباتی دیموکراتی و ئاشتیە و لەسەر ئەم خاڵە قسەیەکم نییە، بەڵام پێموایە کاك جەعفەر بە توندیی چەمکی دیموکراتی و ئاشتی تێکەڵ کردووە. هیوادارم لەم وتارەمدا بتوانم کۆمەکێك بە تێگەیشتنێکی باشتری ئەو دوو چەمکە بکەم.
پێش ئەوەی بێمە سەر باسەکە دەبێت ئەوە بڵێم کە پێموایە ناکرێت بە هۆی بەشێکەوە کە یەك لە سەددی پێڕەوەکەیە بەرنامەیەکی سیاسیی بە لیبرال مۆر بکرێت و پاشانیش تاوانی خۆڕازاندنەوەیشی بخرێتە بەر. بە ڕای من باشتر بوو گەر کاك جەعفەری حەسەنپور، بۆ نموونە ئەو بەشەی بە بۆچوون و تێگەیشتنێکی لیبرالانە لە قەڵەم بدایە. هەرچەندە ئەو کاتەش هەر وەڵامم دەدایەوە، چونکە پێموایە کاك جەعفەری حەسەنپور لە تێگەیشتنەکەیدا هەڵەیە.
یەکەم: کاك جەعفەری حەسەنپور دوو چەمکی تەواو لێکجودا تێکەڵ بە یەك دەکات کە یەکێکیان دیموکراتیە و ئەوی دیکەیان ئاشتییە. لەوەشدا پشت بە سەرچاوەیەك دەبەستێت کە ماڵپەڕێکە بۆ کۆکردنەوەی پێناسەی گشتی و کە ڤیکیپیدیایە[5]. من هەوڵدەدەم لەم وتارەدا نەکەومە ناو باسی"دیموکراسیەوە"، زیاتر لەوە کە بۆ ئێرە پێویستە.
دیموکراسی شێوازێکی سیاسییە بۆ بەڕێوەبردن. هەرچەندە شێوازی دیموکراسی دوو جۆرە، دیموکراسی ناڕاستەوخۆ (نوێنەرایانە) و دیموکراسی ڕاستەوخۆ، بەڵام مۆدێلگەلێکی فرە جیاوازی ئەو دوو شێوازە لە سەرانسەری جیهان هەن. بە پێی دەیڤد هێلد لە کتێبی "مۆدێلەکانی دیموکراتی Models of Democracy" (Models of Democracy, Second Edition, David Held 1996) جۆری دیموکراتی فرەن.
شێوازی دیموکراسی ڕاستەوخۆ لەسەر ئاستی دەوڵەت لە هیچ شوێنێك بە جیددی تاقی نەکراوەتەوە. هەرچی سەبارەت بە دیموکراسی نوێنەرایەتیانەیە تا ئێستا لە پراکتیکدا تەنها و تەنها لە دوو جۆر سیستەمی سیاسیدا سەرکەوتووانە تاقی کراوەتەوە و کاری پێ دەکرێت: یەکەمیان ئەوەیە کە پێی

---

1 http://www.helwist.com/2%20Geshti/Kesekan/C.Hesenpor/Liblale%20Kurdekan.htm
2 http://psdkurdistan.com/
3 http://www.helwist.com/
4 http://www.dengekan.com/
5 http://sv.wikipedia.org/wiki/Portal:Huvudsida

دەگوترێت بەری ڕاست و کە لیبراڵەکان تیایدا هێزی جیددی و وەگەڕخەرن، و کۆنسەرڤاتیڤەکان بە هۆی دەستتێوەردانی ئایینی و بەرسنووورکردنی ئازادیەکان و کەمنرخبینینی ڕۆڵی دەوڵەت و تەنانەت حوکمەتیش دەکەونە خانەی خوارەوە. دووهەمیان: ئەو سیستەمە سیاسییەیە کە سۆشیالدیموکراتەکان، بە تەنها خۆیان یان لە هاوکاریی لەگەڵ ڕێکخراوگەلی چەپی دیموکراتیکخواز (نەك مارکسیست لێنینیست و جۆرەکانی دیکە وەك مائویست و خەتی ترۆتسکی) حوکمیان کردووە.
لێرەدا من نازانم کاك جەعفەری حەسەنپور خۆی بە چ جۆرە ڕەنگێکی سیاسیی دادەنێت، کە بێگومان دەبێت جۆرێك لە چەپ بێت، و ئەو خەتەی ئەو خاوەنی چ مێژوویەکە لە دیموکراتبوون. بەڵام با گریمان بکەین کە ئەوەش گرینگ نییە و درێژە بە باسەکە بدەین.

پێوەندی دیموکراسی و ئاشتی

دیموکراسی پێوەندی ڕاستەوخۆی بە ئاشتییەوە نییە. من نموونە دەهێنمەوە. بەریتانیا یەکێکە لەو دیموکراسیانەی کە خاوەنی مێژووە، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ وڵاتانی کۆلۆنی خۆیدا، وەکوو هیندوستان، ئیرلەندا و باشووری ئەفریقا و زۆر وڵاتی دیکە، کۆلۆنیالێکی شەڕفرۆش بووە. ئیسپانیا وڵاتێکی دیموکراسیە بەڵام لە پێوەندی خۆی لەگەڵ کۆلۆنیەکانی و لە ناو خۆیدا بەرانبەر بە کەتۆلنیا و باسك پێوەندیەکی نائاشتیانەی هەیە. ئەمەریکا وڵاتێکی دیموکراتیە بەڵام لە پێوەندی خۆی لەگەڵ وڵاتانی ژێر نفوزی خۆی لە پێوەندیەکی نائاشتیانەدایە. وڵاتانی دیموکراسی وەك سوێد، ئەڵمانیا و فەڕەنسا لە فرۆشتنی چەکدا هیچ نەبێت ناڕاستەوخۆ دەکەونە ئەو پێوەندیەوە کە لە سیاسەتی دەرەوەیاندا ئاشتی ناپارێزن. تورکیا لە بەشی ئەناتۆڵیای تورکنشیندا زۆر لە مەرجگەلەکانی (کریتێریا) دیموکراسی پڕکردووەتەوە، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ کوردستاندا هەم داگیرکارە و هەم دیکتاتۆر. جمهوری ئیسلامیی ئێران لە ناو بازنەی شیعەمەزهەبی نێزیك بە خۆیدا چەندین مەرجگەلی دیموکراسی پیادە دەکات، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ کوردستاندا داگیرکارە، دیکتاتۆرە و هەروەها لە ڕووی مەزهەبیشەوە مۆنۆپۆڵی سیاسیی و ئابووریی کۆمەڵایەتیی و فەرهەنگیی لە دەستدایە.
هەڵبەت تیئۆریەکی سیاسیی هەیە بە ناوی "دیموکراتیەکان لە ناو خۆیاندا بە شەڕ نایەن" کە من نامەوێت تیایدا قووڵ ببمەوە، بەڵام لەوێدا هیچ باسێکی ئەوە ناکرێت کە دیموکراتیەکان لە پێوەندی خۆیاندا لەگەڵ وڵاتانی دیکە ئەو ئاشتیە پیادە دەکەن یان نا.
بەو شێوەیە دیموکراسی سیستەمێکی بەڕێوەبردنە بۆ ناوخۆی وڵاتێك و لە چوارچێوەی سنوورێکی دیاریکراودا و لەبەرئەوە سیستەمێکی حوکمڕانیی نەتەوەییە. هەڵبەت دەکرێت و دەشێت کە لە ڕووی تیئۆرییەوە دیموکراسی وا بێت کە لە پێوەندی لەگەڵ وڵاتانی دیکەدا ئاشتیخواز و ئاشتیئامێز بێت و لەسەر ئەو بناخەیە گفتوگۆیەك دابمەزرێت. هەروەها دەشکرێت پێوەندی دەرەکیی دیموکراسی بخرێتە ژێرپرسیار، کە ئایا بۆ لە ناوخۆی وڵاتێکدا ئاشتییپارێزە، بەڵام نە لە پێوەندیدا لەگەڵ دەرەوەیدا. بەڵام ئەمە تەنها لەسەر ئاستی پرسیارکردن و هەوڵدان دا دەبێت بۆ تێگەیشتن لەو گرفتە.
ئەوانەمان کە لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی باکووری کوردستاندا بەشداریمان کردووە و قووڵبوونیەتەوە هەمیشە لە گفتوگۆی ئاکادیمی و سیاسیدا ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە بووینەتەوە کە لێمان کراوە: ئاخر خۆ تورکیا دیموکراسیە، ئێوە چیتان دەوێت؟
ئەوانەی لە جیهانی خۆرئاوادا ئەو پرسیارە دەکەن لەو خاڵەوە پێهەڵناگرن کە تورکیا لە ناو خۆیدا دوو سیاسەت پیادە دەکات، یەکێکیان دیموکراتییە، بەڵام کە تەنها لە ئەناتۆڵیدا خولاسە دەبێتەوە، ئەوی دیکەیان کۆلۆنیالە کە کوردستان و دەرەوەی ئەناتۆڵیا دەگرێتەوە.
من زیاتر لەسەر ئەمە قووڵ دەبمەوە.
ساڵی ١٩٩٩ کەرتی دەوڵەتی سوێد بە ناوی (توێژینەوەی ڕەسمیی دەوڵەتیی Statens offentliga utredningar) کتێبێکی شایانباسی چاپ کرد بە ناوی ئایا جێی خۆیەتی دیموکراسی نەتەوەییبوونی لێدابماڵرێت؟[6] (Bör demokratin av nationaliseras?) لەوێدا هەریەکە و لە ڕۆبەرت دالRobert A. Dahl، دەیڤد هێلدDavid Held، بێنگت یاکۆبسۆن Bengt Jacobsson و ساسکیا ساسسن Saskia Sassen بە وتارێك کە بەشێکی لێتوێژینەوەیەکە بەشداریان کردووە. ئەم کتێبە بە وردی وەڵامە بەو تێکەڵکردنەی کاك جەعفەری حەسەنپور، سەبارەت ئەوەی دیموکراتی چییە و چۆن لەگەڵ چەمکی ئاشتی دوو شتی جودان. لێرەدا من تەنها چەند بەشێکی کورتی ڕۆبەرت دال و دەیڤد هێلد وەردەگێڕم:

---

[6] Bör demokratin avnationaliseras? Demokratiutredningens skrift nr 21, Elanders Gotab, Stockholm 1999. Sou 1999:11

"له بناخه‌دا پرۆژه‌ی كۆسمۆپۆلیتیك مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه كه پرینسیپ و ئاماده‌كاری دامه‌زراوه‌یی بخاته به‌رده‌ست كه پێویستن بۆ داواكردنی به‌رپرسیارێتی له‌و ناوچانه‌ی ده‌سته‌ڵات و فۆرمی ده‌سته‌ڵات كه له‌م كاته‌دا ده‌كه‌ونه ئه‌و دیو كۆنترۆڵی دیموكراتیه‌وه. ده‌لیلهێنانه‌وه‌كه ئه‌وه‌یه كه هه‌موو تاكه هاووڵاتیه‌ك له‌م هه‌زاره‌ی به‌ره‌و ڕوومان دێت ده‌بێت هه‌روه‌ها خۆی فێر بكات كه ببێت به "هاووڵاتیه‌كی كۆسمۆپۆلیتیك"، واته مرۆڤێك كه بتوانێت له نه‌ریته نه‌ته‌وه‌ییه‌كان، خاڵه هاوبه‌شه چاره‌نووسیه‌كان (ödesgemenskap) و شێوه‌ژیانی جودا [له سنووری ده‌وڵه‌تی خۆیدا] خۆی ڕزگار بكات. هاووڵاتیبوون له فۆرمێكی ده‌وڵه‌تیی دیموكراتیی ئاینده‌ییدا له‌وه ده‌چێت كه ڕۆڵێكی تا دێت گه‌وره‌تری به‌یه‌ككگه‌یه‌نه‌ر له خۆ بگرێت؛ ڕۆڵێك كه به مانای دیالۆگ دێت له‌گه‌ڵ نه‌ریتگه‌ل و دیسكۆرسه‌كانی دیكه‌دا به مه‌به‌ستی به‌رفراوانكردنی ئه‌و چوارچێوه‌یه‌ی خۆ كاتێك كه دێته سه‌ر تێگه‌یشتن و پێشقه‌زاوات. ئه‌كته‌ری سیاسیی كه بتوانێت له خاڵی سه‌رچاوه‌ی بیری لایه‌نانی دیكه‌وه ده‌لیلبهێنێته‌وه ده‌توانێت له چاره‌سه‌ری ئه‌و گیروگرفتانه‌دا تواناداراتر بێت كه سنووربڕ و ڕێگاگرن و له‌و پرۆسانه‌دا كه ده‌بنه مایه‌ی خاڵگه‌لی هاوبه‌شی چاره‌نووسیی له‌سه‌ر یه‌ك كه‌ڵه‌كه‌بوو، و ڕه‌نگیشه بتوانێت چاره‌سه‌ری زیاتر دادوه‌رتر بدۆزێته‌وه. پرۆژه كۆسمۆپۆلیتیكه‌كه هه‌روه‌ها جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه ده‌كات كه بۆ ئه‌وه‌ی زۆر شێوه‌ی هاوته‌ریب له ده‌سته‌ڵات بخرێنه ژێر به‌رپرسیاریه‌وه و بۆ ئه‌وه‌ی زۆرێك له‌و گیروگرفته ئاڵۆزانه كه هه‌مووما‌ن گیرۆده‌ین (ناوچه‌یی، نه‌ته‌وه‌یی، هه‌رێمیی و گێتیی) به شێوه‌یه‌كی دیموكراتیانه ڕێسابه‌ند بكرێن، ده‌بێت مرۆڤه‌كان ده‌ستیان بگاته كۆمه‌ڵگای سیاسیی جیاواز و تیاشیاندا ئه‌ندام بن. به واتایه‌كی دیكه: كۆمه‌ڵگایه‌كی دیموكراتیی سیاسیی له‌و هه‌زاره‌دا كه به‌ڕێوه‌یه ده‌بێت پێداویستیانه جیهان به جیهانێك دابنێت كه هاووڵاتیان فره‌هاووڵاتیی بن... به‌م پێشینه‌یه‌وه، پرۆژه كۆسمۆپۆلیتیكه‌كه مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه كه ده‌بێت دیموكراتی به شێوه‌یه‌كی نوێ ببینرێت، وه‌كوو پرۆسه‌یه‌كی دوو لایه‌نه. مه‌به‌ست له پرۆسه‌ی دوو لایه‌نه ئه‌وه‌یه كه دیموكراتی له كۆمه‌ڵگایه‌كی نه‌ته‌وه‌ییدا قووڵ بێته‌وه، كه له‌گه‌ڵ به‌سه‌رچوونی كاتدا به دیموكراتیكردنی ده‌وڵه‌تان و كۆمه‌ڵگای مه‌ده‌نی بگرێته خۆی، تێكه‌ڵاو له‌گه‌ڵ به‌رفراوانكردنی فۆرم و پرۆسه‌ی دیموكراسی ده‌ر له سنووره‌كان..."[7].

"یان ئه‌وه‌تا دیموكراتی ده‌بێت ئاوێته‌ی شاره‌كان، ده‌وڵه‌ته نه‌ته‌وه‌ییه‌كان و گۆڕه‌پانێكی به‌رینتری هه‌رێمیی و گێتییانه بێت، یاخود ئه‌وه‌تا هه‌ر وه‌ك شێوه‌یه‌كی حوكمكردنی نه‌ته‌وه‌یی ده‌بینرێت كه تا دێت بۆ ئه‌م هه‌زاره‌ی بیستویه‌كه زیاتر ناسه‌رده‌م ده‌بێت. هه‌ڵبژارده‌كه، به‌ختدارانه، له ده‌ست خۆماندایه[8]".

هێلد به ڕوونی ده‌یخاته به‌رده‌ستمان كه دیموكراتی لانی كه‌م پرۆژه‌یه‌كی ڕێكخراوه‌یی و له‌سه‌ر ئاستی باڵاش پرۆژه‌یه‌كی نه‌ته‌وه‌ییه له چوارچێوه‌ی سنووری ته‌واو ده‌ستنیشانكراودا. پرۆژه‌یه‌كی كۆسمۆپۆلیتیكی تا ئێستاش هه‌ر له‌سه‌ر ئاستی قسه‌یه و تیئۆریه‌كی بۆ خۆی نه‌خولقاندووه. ئه‌وه‌ش ته‌واو ڕوونه كه دیموكراتیبوون له‌سه‌ر ئاستی تاكه‌كه‌س قسه‌وباسێكی وا زۆر هه‌ڵده‌گرێت كه هه‌موو مه‌رزێكی گفتوگۆی ئایدیۆلۆژی و ئه‌كادیمی ده‌به‌زێنێت، چونكه هه‌ر كه‌س به ئاره‌زووی خۆی ده‌توانێت و بێگومان بۆیشی هه‌یه خۆی به دیموكرات دابنێت. من هه‌میشه گوتومه و پێمخۆشه به‌رده‌وام دووپاتی بكه‌مه‌وه كه فه‌زای دیموكراتی جێی زۆر شتی تێدا ده‌بێته‌وه، جێی ئه‌وه‌ش كه هه‌ر كه‌سێك پێی خۆش بێت خۆی به دیموكرات بناسێنێت. ئه‌وه‌ی ده‌مێنێته‌وه هه‌ر ئه‌وه ده‌بێت كه له پراكتیكدا ببینرێت.

ڕۆبه‌رت دال له وتاره‌كه‌ی خۆیدا سه‌باره‌ت به دیموكراتی ئاوا ده‌ست پێ ده‌كات:
"كه بگوتریت دیموكراتی چییه یان چی نییه، زۆر له‌وه زه‌حمه‌تتره وه‌ك له‌وه‌ی پێمان خۆش بێت كه ببوایه. ئه‌مه‌ش گه‌لێك هۆی له پشته‌وه‌یه؛ لێره‌دا من سیانیان باس ده‌كه‌م. یه‌كه‌م چه‌مكی دیموكراتی، هه‌روه‌كوو هه‌مووما‌ن ده‌زانین، هه‌ر له خۆوه به‌كارده‌هێنرێت - و ئێستاش هه‌ر به‌كارده‌هێنرێت.

---

[7] هه‌مان سه‌چاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ڕه 43-44
[8] هه‌مان سه‌چاوه‌ی پێشوو، لاپه‌ڕه 50

ئەگەرچی وشەکە بە زۆریی بۆ ئەوە بەکاردەهێنرێت کە جۆرێك لە حوکمڕانیی بگرێتەوە، لەو سنوورەدا ناهێڵرێتەوە. بێلەوە هەر خودی وشەی حوکمڕانیش لە خۆیدا [چەمکێکە کە] زۆر ناڕوونە...
گرفتی دووهەم ئەوەیە کە کاتێك مرۆڤ دەستنیشانی بکات کە دیموکراتی چییە یان چیی نییە، ئەوەیە کە بڕیار بدەیت کە چۆن و لە کوێدا سنووری بۆ دابنێیت. ئەوە بەتایبەتی پرمانا نییە کە بە شێوەیەك بەرخورد لەگەڵ دیموکراتیدا بکەین وا کە بێین و خەتێکی جیاکردنەوەی ڕوون و دیار لە نێوان ئەوی دیموکراتی و ئەوی نادیموکراتیدا دابنێین. گرفتی سێهەم کاتێکە کە پێناسەی دیموکراتی دەکەین، ئەوەیە کە نێزیکەی لە هەموو سیستەمە دیموکراتیکەکاندا، ڕەنگە بە ئیستیسنای (ڕیزپەڕی) هەندێك لیژنەی بچووك، ئەوە پێویستە یان کتومت هەر وایە کە بڕیار لە دەستەڵات و دامودەستگادا [بە ناچاریی] دەدرێت بە لایەنی دیکە..."[9].
ڕۆبەرت دال بەردەوام دەبێت:
"دەلیلهێنانەوەکەم یەکسەرەیە و هاسانە. لە وڵاتانی دیموکراتیدا، کە تیایاندا میتۆد و دامەزراوەی دیموکراتیی بە باشی لە دێر زەمانەوە جێی خۆیان گرتووە، و کە لەوێدا بەو شێوەیەی کە ئیتر پێمان دەکرێت شت هەڵ بسەنگێنین، کولتورێکی سیاسی دیموکراتیی باش جێی خۆی گرتووە، [بەڵام] بۆ هەمووان ئاشکرایە کە بۆ هاووڵاتیان زەحمەتە کە تیایاندا کۆنترۆڵێکی توندوتۆڵ لەسەر زۆر لە پرسی سیاسەتی دەرەکیی پیادە بکەن. ئەی کەوایە کام هۆیانەمان هەن کە پروا بکەین هاووڵاتیانی وڵاتانی جیاواز کە دەکەونە سیستەمی نێونەتەوەییەوە بتوانن لەوێدا لەسەر بڕیارەکان هەمان پلەی کارتێکردن و کۆنترۆڵیان هەبێت، کە ئەمڕۆ لە وڵاتەکانی خۆیاندا هەیانە؟"[10].
"سەرئەنجام: ئەگەر بۆ هاووڵاتیانی ئاسایی ئەوەندە زەحمەت بێت کە کاریگەریەکی ئا لەو ئاستەدا گەورەیان لەسەر بڕیارەکانی سیاسەتی دەرەکی لە وڵاتەکانی خۆیاندا هەبێت، ئایا جێی خۆی نییە بێینە سەر ئەو باوەڕەی کە ئاستەنگەکان لە ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکاندا فرە گەورەتر دەبن؟ ئایا هاووڵاتیانی ئەو وڵاتانەی کە بەستراون بە ڕێکخراوگەلی نێونەتەوەییەوە نایەن و کۆنترۆڵی ڕاستەقینە ناخەنە دەست نوخبەگەلی (ئێلیتگەلی) سیاسی نێونەتەوەییە، هەروەکوو هاووڵاتیانی ناو وڵاتانی دیموکراتی بڕیاری سیاسی گرینگ دێن و دەیخەنە دەست نوخبەگەلی سیاسی نەتەوەیی خۆیانەوە؟ ئایا پرێ ئەو دەستەڵاتپێدانە بە ڕێکخراوگەلی نێونەتەوەیی بە پروایەکی زۆرەوە ناگاتە ئاستێکی زۆر لە خوارەوەتری هەر ئاستێکی پەسەندکراوی دیموکراتی؟"[11].

بەو شێوەیە من پێموایە کاك جەعفەری حەسەنپور لەسەر مەسەلەی دیموکراتبوون یان نەبوون پەلە دەکات، هەروەها ئاستەکان تێکەڵ دەکات و بە پێی پێویست ناتوانێت تیایاندا قووڵبێتەوە، هاوکات باسی ئەو پێوەرە ناکات کە بۆ پێوانی دیموکراتی و ڕەهەندەکانی دیموکراتی بەکاری دەهێنێت. لەوە زیاتریش ڕێگا بە خۆی دەدات ئەو جۆرە دیموکراتیە بە باشترین دیموکراتی دابنێت کە خۆی پێی باشە و بەڵام کە ئێمەی خوێنەر ئاگادار ناکات کامەیە.

سەبارەت بە ئاشتی

هێندەی من توانیوومە لە بزووتنەوەی ئاشتیدا قووڵ ببمەوە تا ئێستا لە هیچ شوێنێك نەمدیوە کە پێناسەیەکی ئاشتی یان بزووتنەوەی ئاشتی کرابێت، بەڵام هەوڵ زۆرە کە پێناسەیەکی وا بکردرێت. سەرجەمی بزووتنەوەی ئاشتی/ دۆکترینی ئاشتی، هەڵبەت بەگشتیی، شەش شێوەیە کە من باسیان دەکەم.

١. بزووتنەوەی خەباتی ڕزگاریخوازانەی هیندوستان لە ژێر ڕابەرایەتی مەهاتما غاندی (Mahatma Gandhi)
٢. بزووتنەوەی ئا ئێن سی (ANC) لە باشووری ئەفریقا
٣. بزووتنەوەی مارتن لوتەر کینگ (Martin Luther King)
٤. دۆکترینەکەی ئەیزنهاوەر (Eisenhower) (ئاخافتنی دوایت ئەیزنهاوەر بۆ کۆنگرێس لە ١٩٥٧/١/١٤)
٥. بزووتنەوەی ئاشتیی کڵێسایی
٦. بزووتنەوەی ئاشتی دژ بە شەڕ لە دژی جەنگی ئەمەریکا بۆ سەر ئێراق.

---

[9] هەمان سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە 53-58
[10] هەمان سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە61
[11] هەمان سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە 74

سەبارەت بە خاڵی شەش من پێموایە، کە کاتی خۆیشی لەسەرم نووسیووە، کە ئەو خۆپیشاندانانە لە لایەن ئەڵمانیا و فەرەنساوە جۆش دەدرا و کۆمەك دەکرا و هەر لەبەرئەوەش کاتێك کە ئەو دووڵاتە لە سەر زۆر شت لە ئەمەریکا نێزیك بوونەوە، دەستیان لە ڕێکخستنەکان بەردا و بینیمان کە خۆپیشاندان و ناڕەزاییەکان بە پلەیەکی باڵا سارد بووە و دەتوانم ڕێگا بە خۆم بدەم و بڵێم کە ڕووەو پووکاندنەوە چوون و دەچن.
ئەوەی زۆر گرینگە لەم باسەدا ئەوەیە کە پێموایە کاك عەجفەری حەسەنپور لە ژێر کاریگەریی ئەمەدا بوو، یان ئێستاش هەر هەیە و، کە پێی وایە دەتوانرێت گوژمێکی دیکەی پێ بدرێتەوە. بە پێچەوانەوە من هیوایەکم پێی نەبوو و ئێستاش نیمە. هەڵبەت ئەمە بەو مانایە نایەت کە ڕێز بۆ ئەو چالاکیە مەزنە دانانێم و قورسایی سیاسیی لێ کەم دەکەمەوە.
سەبارەت بە خاڵی پێنج کە بزووتنەوەی کلێسابیە و کە پاش دۆکترینەکەی غاندی کە پاشان باسی دەکەم خۆیان ڕێکخست، و خاڵی چوار کە لەسەر دۆکترینەکەی ئەیزنهاوەرە، قووڵ نابمەوە چونکە هەرچەندە لەسەر چەمکی ئاشتین بەڵام دەکەونە خانەیەکی دیکەوە. دۆکترینەکەی ئەیزنهاوەر لەسەر ئەوەیە کە ئەمەریکا هەموو جۆرە دەستتێوەردانێك لە خۆرهەڵاتی ناوەندا، بە بەکارهێنانی چەکەوە، ئەنجام بدات بێ ئەوەی پێویست بێت ڕەزامەندی کۆنگرێسی بۆ وەربگیرێت. کاکڵەی دۆکترینەکەی ئەیزنهاوەر دژایەتیکردنی یەکێتی سۆڤیەت بوو کە پاشان لە جەنگی ساردا خولاسە بووەوە کە تا ساڵی ١٩٩١ بەردەوام بوو. ئەیزنهاوەر ئەمەی بە پاراستنی ئاشتی و سەقامگیری لەو ناوچەیەدا دادەنا.

ئێمە دەزانین کە سەرئەنجامی جەنگی سارد و پیادەکردنی ئەو دۆکترینە چۆن بوو، کە لە سیاسەتێکی کۆلۆنیالیانەوە سەرچاوەی دەگرت، و کە بە مانای هیچ جۆرە ئاشتیەك نەهاتووە، لەبەرئەوە درێژەی پێ نادەم.

سەبارەت بە خاڵی سێ کە بزووتنەوەی مارتن لوتەر کینگە و کە قورساییەکی مێژوویی گەورەی هەیە و لە بزووتنەوەی ئاشتیی جیهانییدا ڕێزێکی زۆری بۆ دادەنرێت، دەتوانرێت زۆر شت بگوترێت. بەڵام هەلومەرجی ئەو بزووتنەوەیە هێندە تایبەتیە کە ناکرێت لەگەڵ بزووتنەوەیەکی ئاشتی لە کوردستان بەراوورد بکرێت، یاخود بکرێت بە تیئۆریەك بۆ بزووتنەوەیەکی ئاشتی. لە هەمووشی گرینگتر ئەوەیە کە مارتن لوتەر کینگ هەم پشتی بە چەمکی هاووڵاتیبوون (citizenship) و هەم بە بەرابەریی ئاینی کریستیانی دەبەست. بێگومان قسەی تێدا نییە کە دەتوانرێت سوود لە هەندێك میتۆدی وەربگیرێت و ئەوەشمان لە یاد نەچێت کە بە توندی لەژێر کاریگەریی بیری مەهاتما غاندیدا بوو، بۆ نموونە لە کتێبی "لۆقەهەنگاو بەرەو ئازادیی Stride Towards freedom" دەنووسێت: "ئەو ڕازیبوونە ڕۆشنبیریی و ڕەووشتیەی کە من هەرگیز لە ئیوتیلیتاریزم لە بێنتهام و میل دا، لە میتۆدگەلی شۆڕشگێڕانەی مارکس و لێنیندا، لە پەروەردەی کۆمەڵایەتی هۆبێس دا، لە [کتێبی] گەشبینی "چوونەوە بەرەو سرووشت Tillbaka- till -naturen" ـ ی ڕۆسیۆ یان لە فەلسەفەی مرۆڤی باڵای نیتچەدا هەرگیز نەمدیەوە، لە فەلسەفەی نەزەبرئامێزی ickevåldsfilosofi غاندیدا دیتمەوە. من گەیشتمە ئەو باوەڕەی کە ئەمە تاکە میتۆدێکی پراکتیك و لەبارە کە دەتوانرێت لەلایەن نەتەوەیەکی چەوساوەوە لە خەباتی خۆیدا بۆ ئازادی بەکاربهێنرێت"[12].

سەبارەت بە خاڵی دوو و یەك

سەبارەت بە خاڵی دوو کە بزووتنەوەی ئاشتیخوازانەی ئا ئێن سی ـ یە لە باشووری ئەفریقا و لەگەڵ خاڵی یەك سەبارەت بە هیندوستان، من دەمەوێت قووڵ ببمەوە. ئەو دوو بزووتنەوەیە بە توندی کاریان کردە سەر بیری مرۆڤی خۆرئاوایی و مەسەلەی کۆلۆنیالیزم و بەرپرسیاری دەوڵەتانی دیموکراتیك و ئەرکی پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و هتد. لاوانی ئورووپایی، کچان و کوڕان، ڕۆڵێکی گەورەیان لە بەجۆشخستن و خرۆشاندنی ئەو دوو بزووتنەوەیەدا هەبوو، دروست بە پێچەوانەی ئەم خۆپیشاندان و ناڕەزاییدەربڕینانەی دژ بە ئەمەریکا لەسەر جەنگی ئێراق کە دەستی دەوڵەتانی لەسەرەوە تێکەوت و کە لە خوارەوە لە ناو ڕیزەکانی جەماوەری گشتییدا سەری هەڵنەدا.

کاك جەعفەری حەسەنپور باش دەزانێت کە ئا ئێن سی ڕێکخراوەیەکی سۆشیالدیموکرات بوو (ئێستاش) و بوو بە بزووتنەوەیەکی ئاشتیخوازانە و داوای چارەسەری ئاشتیانەی بۆ کێشەی ڕەگەزپەرستیی لە باشووری ئەفریقا دەکرد.

ئا ئێن سی ساڵی ١٩١٢ دامەزرا. ئەمە و هەندێك مێژوو و ڕووداوی دیکە بۆیە باس دەکەم بۆ ئەوەی پاشان لەگەڵ دۆخی کوردستان بە جۆرێك بەراووردیان بکەین. خەباتی ئاشتیانەی ئا ئێن سی لەگەڵ ئەو هەموو هەوڵوکۆششەیدا بۆ بە ئاشتی چارەسەر کردن تا ساڵی ١٩٦١ نەیتوانی هیچ بە هیچ بکات. تا ئەو کاتە، ساڵی ١٩٦١، لانی کەم سێ (٣) جار نیلسۆن ماندێلا کە لە تەمەنی ٢٦ ساڵیەوە بوو بە ئەندام (ساڵی ١٩٤٤)، کەوتبووە زیندانەوە. دۆخی ژیانی ڕەشپێستەکان، یان ڕاستتر، دانیشتووانی ڕەسەن، تا دەهات خراپتر دەبوو. ساڵی ١٩٦١ کاتێك کە هەڵپەی ئاشتیخوازانەی کچان و کوڕانی ڕەشپێست هەر بە شەق و لێدان و گرتن و زیندانیکردن و کوشتن دەدرایەوە، ڕەشپێستەکان گوێیان بە بانگەوازی ئاشتیانەی ئا ئێن سی نەداو و خۆیان دەستیان بە بەرەنگاربوونەوەی زەبرئامێز (توندوتیژی) کرد. ئا ئێن سی لە سەرەڕێی دووڕیاندا وێستابوو، یان ئەوەتا چەمکی خەباتی ئاشتی [لە ڕاستیدا **خەباتی بەکارنەهێنانی زەبر**، یان **خەباتی نەزەبرئامێز** کە پاشان باسی دەکەم بۆ] بەرفراوانتر بکات و ڕێگا بە بەرەنگاربوونەوەیەکی بەرهەڵستکارانە بدات کە تیایدا چەك یەکێك بوو لە ئامرازەکان، یان ئەوەتا لە درێژەی خەباتی ئاشتیانەی خۆیدا ببێت بە بزووتنەوەیەکی پاسیفیست و ڕێگا بە نیهیلیزم بدات کە لە ناوەوە بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی باشووری ئەفەریقا کرمۆڵ بکات. ئەوە بوو تەڵتەرناتیڤی یەك هەڵبژێردرا و هەر لەو کاتەشەوە هەموو دام و دەستگایەکی خۆرئاوا حاڵیبوون کە خەباتی ئاشتی ناکرێت لە چوارچێوەی بانگی عیسادا بۆ هێنانەپێشی لایەنەکەی دیکەی ڕوومەت خولاسە بکرێتەوە.

[12] För pacifister. M K Gandi, Första upplagan, 1983. Haga bokförlag 1983, s. 16

لەو کاتەوە تا ساڵی ١٩٩١ کە نیلسۆن ماندێلا ئازاد کرا، ئەم ڕەوشە بەردەوام بوو. کاتێك کە نیلسۆن ماندێلا لە زیندان بوو چەندین جار داوای لێدەکرا دژ بە بزووتنەوەی زەبروزەنگ و خەباتی چەکداریی ئا ئێن سی بدوێت یان داوا بکات کە ڕابووەستێنرێت، نەی کرد.
کاتێك موهەندەس کاراماچەند غاندی (پاشان ناویان نا مەهاتما غاندی) ساڵی ١٨٦٩ لە دایك بوو، ٢١٧ ساڵ بوو هۆڵەندیەکان خۆیان گەیاندبووە باشووری ئەفەریقا (ساڵی ١٦٥٢) و یەکەم کۆلۆنی خۆیان داکوتابوو. ساڵی ١٧٩٥ ئینگلیز هەرێمی کەیپ (Cape) ـ ی داگیرکرد، چونکە گرنگترین خاڵی پێوەندی دەریایی بوو لەگەڵ هیندوستان. ئەمە چارەنووسێك بوو کە زۆر پێش ئەوەی مەهاتما غاندی لەدایك بێت ئینگلیز، لە جیاتی خودا، بۆ باشووری ئەفەریقا و هیندوستانی دانابوو.
کاتێك مەهاتما غاندی ساڵی ١٨٩١ چوو بۆ باشووری ئەفریقا بە چاوی خۆی بینی چۆن مامەڵەی ئەو هیندیانەیان دەکرد کە بۆ کار بردرابوون و چۆنیش ڕەشپێستەکان دەچەوسانەوە. وەکوو لاوێکی ٢١ ساڵە کە هەر ساڵ و دوو ساڵێك لەوەبەر لە ئینگلستان بەو پەڕی خراپیەوە مامەڵەی لەگەڵدا کرابوو، دەستی کرد بە خەبات. ئەو کاتەی ئا ئێن سی لە ساڵی ١٩١٢ دا دامەزرێنرا، مەهاتما غاندی دەمێك بوو لە باشووری ئەفەریقا بوو، سێ ساڵ دوای دامەزرانی ئا ئێن سی لە ساڵی ١٩١٥ دا گەڕایەوە بۆ هیندوستان. ئەو دەمە مەهاتما غاندی سێ ساڵ بوو ئەزموونی خەباتی ئاشتیخوازانەی، یان ڕاستتر خەباتی بەکارنەهێنانی زەبر، دەبینی. لە سەرەتاوە خەباتی مەهاتما غاندی لە هیندوستان لە پێناوی ڕزگارکردنی ڕەشپێستەکاندا بوو (مەهاتما غاندی پاسیفیستێکی ئینتەرناسیونالیست بوو)، بەڵام پاشان حەتمەن لە شوێنێکدا بیر دەکاتەوە و لە خۆی دەپرسێت: ئەی بۆچی بۆ هیندوستان (ـ یش) خەبات نەکەم؟
لەوێوەیە کە خەباتی نەزەبرئامێزی مەهاتما غاندی دەست پێ دەکات. یەکەم کاری ئەو ئەوە بوو کە بۆ لێدان لە کەرتی پیشەسازیی چنین و قوماشی ئینگلیزیی، کە ئەو کاتە گەورەترین فرۆشتەی ئینگلیز بوو، داوای لە هیندوستانیان کرد کە قوماش و پارچە و جلکوبەرگی ئینگلیزی نەکڕن و خۆیان پێویستیی خۆیان وەبەرهەم بهێنن، دووهەم کاری گرینگی ئەو ڕێبێوانە بوو کە بە "ڕێپێوانی خوێ" بەناوبانگە. ئەویش ئەوەبوو کە ئینگلیزەکان دەستیان بەسەر بەرهەمهێنان و فرۆشتنی خوێدا گرت، چونکە زوو تێگەیشتن کە هیندوستان گەرمە و هیندیەکان خوێ زۆر بەکار دەبەن، دەیانزانی پارەیەکی خەیاڵی قازانج دەکەن کە بێن و خوێ خۆیان بە خۆیان بفرۆشنەوە. مەهاتما غاندی تا ئەو خاڵە باوەڕی بە هیندوستانیەکان هێنا کە خۆیان وەك خانەوادە خوێ بە پێویستی خۆیان بەرهەمبهێنن و بە ئینگلیزەکانیش کە ڕێگا بدەن هەر خانەوادەیەك مافی هەبێت بەشی پێویستیی خۆی خوێ وەبەرهەم بهێنێت.
بەو شێوەیە مۆنۆپۆلی ڕاستەوخۆی ئینگلیزەکان لەسەر خوێی هیندوستان تێکشکا.
درێژە بە باسەکە نادەم ئەگەرچی سەرنجڕاکێش و بەسوودە، بەڵام هۆکار و هەلومەرج هەبوون کە یارمەتی مەهاتما غاندیان دەدا بۆ ئەوەی بتوانێت خەباتی نەزەبرئامێزی خۆی دژ بە ئینگلیز بەردەوام پێ بدات، و ئەوەش لە ڕاستیدا تاکە ئەزموونێکی مرۆڤایەتیە لە جیهاندا و پاش ئەوە نموونەی دیکەمان نییە. هەر بۆ نموونە، لە وڵاتی مامۆستای مەهاتما غاندی کە باشووری ئەفەریقایە ئەو خەباتی نەزەبرئامێزە سەری نەگرت.
بە ڕای من هۆیەکان زۆرن. هیندوستان نێزیکەی سێ ملیۆن و نیو کیلۆمەتری چوارگۆشەیە، کە دەکاتە نێزیکەی هەشت جار بە قەدەر هەموو کوردستان، کە ئەگەر ئینگلستان دەیان جاریش دانیشتووانی خۆی بگواستایەتەوە بۆ هیندوستان نەیدەتوانی ئەو زەمینە گەورەیە لە ڕووی فیزیکیەوە داگیر بکات. ژمارەی دانیشتووانی هیندوستان هێندە زۆر بوو کە ئینگلستان دەیزانی بە کوشتن و گرتن هیچیان پێ ناکرێت. خاڵێکی دیکە ئەوە بوو کە ئینگلیزەکان سەرمەستی دادۆشین و ڕووتاندنەوەی هیندوستان بوون و شەوڕۆژ کاریان بۆ ئەوە بوو ئینفراستروکتوری جیاواز دابمەزرێنن بۆ ئەوەی درێژە بە دزی و تاڵانکاریەکانیان بدەن. هەموو جۆرە خۆپیشاندان و مانگرتنێك لە پراکتیکدا زیانی بەرچاو و جیددی بە ئینگلستان دەگەیاند، هاوکات کە دەیانزانی کوشتن و پرینی زۆر کارەکەیان بۆ زەحمەت دەکات، نەك هاسانتر. وەکوو ئەوانەش گرینگ ئەوەیە کە بناخەی چەمکی بزووتنەوەی نەزەبرئامێزی مەهاتما غاندی بریتیە لە شتێك کە بە هیندی پێی دەگوترێت ئاهیمسا (Ahimsa). ئاهیمسا بە هیندی خودا نییە، چونکە ناوی خودا "ڕاما Rama" ـ یە نەك ئاهیمسا. ئاهیمسا لە وشەیەکی زۆر بەرفراواندا کە زەحمەتە بۆ هیچ زمانێك وەربگێڕدرێت بە مانای "نەزەبر" لە ڕەهەندی "ئەڤین" دا دێت. واتا بەکارنەهێنانی زەبر لە هیچ بوارێکی ژیان و سرووشتدا. مەهاتما غاندی خۆی لەسەر ئاهیمسا ئاوا دەڵێت: "... ڕێگام بدەن ئاگادار بکەمەوە کە دەشێت سەرنەکەوم لەوەدا کە ڕوونکردنەوەیەکی تەواو لەسەر ناوەڕۆکی ئاهیمسا

بدەم. هیچ مرۆڤێك هەرگیز نەیتووانیوە بە تەواوی باس لە خودا بكات. ئەمەش سەبارەت بە ئاهیمسا دروستە..."[13].

ئەوەش هەروەها گرینگە وەبیر خۆمانی بهێنینەوە کە ئایینی هیندویزم تۆلەرانسێکی گەورەی بەرانبەر بە ئایینگەلی دیکە هەیە، دروست بە پێچەوانەی بۆ نموونە ئیسلام و کریستیانیزمەوە. لەسەر ئەمە مەهاتما غاندی لە کتێبەکەی خۆیدا "ژیانی سەرەتام Mitt tidiga liv" دەڵێت "لە باشووری ئەفریقا هەر زوو تێگەیشم کە هاورێیەتیەکی نێزیك لە نێوان هیندوس و موسڵماناندا نییە. هەموو هەلێکم دەقۆزتەوە کە ئەو بەربەستانە بشکێنم کە ڕێگایان لە یەکێتی نێوان ئەو دووانە دەگرت. ئەو کارەم بەوە نەدەکرد کە دڵی کەسێك لە ڕێگای پیاداهەڵداندا بەمەوە یان وا کە لەسەر کەسایەتی خۆم بکەوێت، بەڵام ئەزموونەکانم لە باشووری ئەفریقا باوەڕیان پێهێنابووم کە ئەوە پرسی یەکێتی نێوان هیندوس و موسڵمانانە کە ئاهیمسا ـ ـم دەخاتە ژێر تاقیکردنەوەیەکی ئەو پەڕی قورسەوە"[14].

ئارنە ناس Arne Nass و یوهان گالتونگ Johan Galtung لە کتێبەکەی خۆیاندا "ڕەووشتی سیاسی غاندی Ghandhis politiska etik" پازدە (١٥) خاڵیان کۆکردووەتەوە کە کۆی خەتی خەباتی زەبرنەئامێزی غاندیە، دوواهەمین خاڵیان، خاڵی پازدە، دەڵێت"لە بریتی ترسنۆکیی زەبر هەڵبژێرە"[15].

ئەو سێ چوار خاڵەی کە کاك جەعفەری حەسەنپور لە فەرهەنگی سیاسیی ئینتەرنێتەوە لە ڤێکیپێدیا سەبارەت بە خەباتی ئاشتی وەریگرتووە، لە ڕەسەندا لەو سەرچاوانەوە پێ هەڵدەگرن کە من ناویان دەبەم و لەوانەدا ئەم باسە بە درێژی کراوە.

پێش ئەوەی کۆتایی بەم باسە بهێنم ئەم دوو خاڵە دەبێت ڕوون بکەمەوە. ئەوانەی پێ لەسەر خەباتی ئاشتی دادەگرن، لە پایۆنارەکان مەهاتما غاندی و مارتن لوتەر کینگ، چەندین جار ڕوونی دەکەنەوە کە خەباتی ئاشتی بە مانای خەباتی بەکارنەهێنانی زەبر دێت، چونکە خەباتی ئاشتی وشەیەکە کە دەنا مانای زۆر چەوتی دەبێت. لەو خەباتی نەزەبرئامێزەدا مافی خۆڕزگارکردنی تێدایە، چونکە مەبەست لە خەباتەکە کۆتاییهێنانە بە دۆخی چەوسانەوە، نەك هەر بە تەنها بۆ بەرەنگاربوونەوە و هێشتنەوەی دۆخەکە بێت.

دووهەم، ڕەنگە بزووتنەوەی سۆسیالدیموکراتی لە جیهاندا، تاکە بزووتنەوەیەکی سیاسیی ڕێکخراو بێت کە دژ بە بەکارهێنانی زەبروزەنگە، بەڵام کە هاوکات لە دژایەتیکردنی فاشیزم و نازیزم و ڕەگەزپەرستی و کۆلۆنیالیزمدا بەشدار بووە. نموونە خەباتی سۆشیالدیموکراتەکانی ئەڵمان، دانمارك و نەرویژ و هتد دژ بە نازیزم فاشیزم. هەروەها خەباتی ئا ئێن سی دژ بە ڕەگەزپەرستی، خەباتی سۆشیالدیموکراتەکانی فینلەند دژ بە فاشیزم و دژ بە کۆلۆنیالیزمی ڕووسیش، خەباتی سۆشیالدیموکراتەکانی ئیسپانیا دژ بە فاشیزم. بێ لە هەموو ئەمانە، خەباتی پایۆنارەکانی سۆسیالدیموکراتی لە جیهاندا دژ بە زەبروزەنگی لێنینیستی و فەرهەنگی "شۆڕش" و "شۆڕشگێڕیی" کارێکە کە لە مێژوودا جێێ خۆی گرتووە. هەروەها خەباتی ئەمانە لە ناو وڵاتی خۆدا بە پشت بەستن بە خەباتی هێمنانە و سازان، نەك توندوتیژی و لێکسرەواندن.

کەواتە نموونە زۆرن کە بزووتنەوەی سۆسیالدیموکراتیی وەفادارێکی جیددیە بەرانبەر بە بەکارنەهێنانی زەبروزەنگ، بەڵام هاوکات پڕوای بە پاسیفیزم و بە خەیاڵپڵاویی نییە کە کۆلۆنیالیزم و فاشیزم بە فیتە و چەپڵە واز لە چەوساندنەوە بهێنن.

مافی لەخۆبەرگریکردن دەبێت بۆ هەموو چەوساوەیەك بێت، ئەمە زۆر جێگای بێنەوبەرە نییە، بەڵام شێوازی ئەو لەخۆبەرگریکردنە دۆخ و هەلومەرجەکان دایدەسەپێنن نەك پرینسیپی گشتگیریی ئۆینیڤێرساڵیی، کە لە باشترین حاڵەتیدا لە کریستیانیزم و هیندویزمدا کۆ دەبێتەوە.

لەبەرئەوە پڕگەی بیستودوو لە بەشی یەك لە پێڕەوی ناوخۆی پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان نەك هەر بۆچوونێکی لیبرالیانە نییە، بەڵکو لە ڕاستیدا هێندەی سەرە دەرزیەکیش نە پێوەندی بە لیبرالیزمەوە هەیە، نە بە پڕوابوون بە دیموکراتی و نە بە خەباتی نەزەبرئامێز. ئەوە تەنها پێوەستبوونێکە بە پریسیپی مافی لەخۆبەرگریکردن بەو پێیەی کە شوێن و کات و دۆخ دایدەسەپێنێت.

دۆخی کورد

---

[13] För pacifister. M K Gandi, Första upplagan, 1983. Haga bokförlag 1983, s. 24

[14] Mitt tidiga liv. Bokförlaget Natur och kultur 1985, översättning från engelska till svenska Birgitta Fowler. s. 199

[15] För pacifister. M K Gandi, Första upplagan, 1983. Haga bokförlag 1983, s. 14

کاتێك كه هاوڕێی بەڕێز، کاك جەعفەری حەسەنپور، لە خەباتی دیموکراتی و ئاشتی دەدوێت، دەیەوێت دوو چەمکی گرینگ پێکەوە ببەستێت کە بەڕای من کارێکی زۆر باشە، بەڵام لە جیاتی پێکەوەبەستن، تێکەڵیان دەکات. ئەمە چەندیش مەبەستباشیی لە پشتەوە بێت دەتوانێت زیان بگەیەنێت. ئەگەر ئێمە بمانەوێت بزووتنەوەیەکی ڕۆشنگەریی، کە تیایدا تیئۆریگەل و ئایدیۆلۆژیگەل و جۆرگەلی میتۆد باس بکەین، دەبێت کۆنترۆڵێکی تەواومان لەسەر چەمکەکان هەبێت و بزانین باسی چی دەکەین، چیمان گەرەکە و چۆن باسەکان پێشکەش دەکەین. زەحمەتی بەشداربوون لە پرۆسەی ڕۆشنگەریدا لانی کەم ئەوەیە کە دەبێت ئەو باسانە دڕك بکەین.
لە بەراووردی ئەو دۆخانەی کە مارتن لوتەر کینگ، ئا ئێن سی و مەهاتما غاندی تێدا بوو لەگەڵ کوردستان، خاڵگەلی هاوبەشی وا نیین کە شایانی باس کردن بن وا کە بتوانین لە پرۆسەی نەبەکارهێنانی زەبردا (Ickevålds princip/ ickevåldsfilosofi) بەکاریان بهێنین.
دوژمنانی کوردستان لە مانای وشەدا دڕندەن، هەر بە تەنها کۆلۆنیالی ئابووریی نین، بەڵکو لە دۆخی سیاسیدا پریمیتیڤن، دژایەتی ئەوان هەموو بوارێکی فەرهەنگیی و کولتورییشی گرتووەتەوە. بێلەوە، لەبەر دابەشبوونی کوردستان بە چوار بەش، ئێستاش لە هەر بەشێکدا ژمارەی کورد لە چاو دانیشتووانی دیکەی ئەو وڵاتانەدا (جا با هەموویان نەتەوەی سەردەستیش نەبن) ئەوەندە زۆر نییە لە خۆپیشاندانی سەرانسەریدا لەبارچوونێك لە کەرتی پیشەسازی و بەرهەمدا دروست بکەن، ئەسڵەن کوردستان بنکەیەکی پیشەسازیی و ساخکردنەوەی وا نییە کە لەبارچوونێکی وا لە پراکتیکدا شیاو بێت.

هاوڕێی بەڕێز، کاك جەعفەری حەسەنپور، کۆمەکێکی باش بە بەجۆشدانی ئەم باسانە دەکات و پێموایە کە دەبێت بە خۆشیەوە ئامێزی بۆ بگرینەوە و تیایدا بەشدار بین، بەڵام کە دێت و ئاوا لە پڕێکدا (لە خۆڕاش) دەکێشێت بە پشتملماندا و بە دوو دێڕ باسەکە کۆتایی پێ دەهێنێت، دەتوانێت جۆرێك لە خراپتێگەیشتن دروست بکات کە قازانجێك بەو بزووتنەوە ڕۆشنگەریە ناگەیەنێت کە دڵنیام کاك جەعفەری حەسەنپور مەبەستێتی. من پێشنیار دەکەم کە کاك جەعفەری حەسەنپور لانی کەم لەو باسانەدا قووڵ بێتەوە و هەروەها بە زووترین کات کتێبی "پرینسیپی [یان] سیاسەتی چالاکیی نەزەبرئامێز The politics of nonviolent actions, 1973" ـ ی جێنە شارپ Gene Sharp بخوێنێتەوە کە یەکەمین کتێبێکە لەسەر بزووتنەوەی نازەبرئامێز نووسرابێت و پاش ئەو کۆمەکی جیددی وا نەکردراوە کە زۆر شایانی باس بێت.

سەرئەنجام

بزووتنەوەی ئاشتی هەمیشە کارێك بووە کە لەلایەن بندەست و چەوساوەکانەوە دەستی پێکراوە و خەباتی بۆ کراوە. ئەویش لەبەرئەوەی کە بندەست و چەوساوەکان هەمیشە قازانجکەری یەکەمینن. بزووتنەوەی ئاشتی، یان نەزەبرئامێز، بێگومان قازانج و کەڵکی گەورە بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی گەلی کوردستان دەگەیەنێت و هیچ کاتێك نابێت ئەو لایەنە گرینگەی ئەم پرینسیپە فەرامۆش بکەین و لەوێدا بە هەموو شێوەیەك پشتگیریی هەموو هەوڵێکی هاوڕێم کاك جەعفەری حەسەنپور دەکەم کە تەکانێك بەو بزووتنەوەیە بدات. لەبەرئەوە پێشنیار دەکەم کە:
هاوکات کە کاك عەعفەری حەسەنپور خەریکی سازدانی بزووتنەوەیەکی لەو جۆرەیە لە ناو کوردستانیاندا، هەمان ئەو بزووتنەوەیە بە ئێرانیی بکردرێت و لە سەر ئاستی ئێران سەرانسەریی بێت. ئەمە تەنها بزووتنەوەیەکە کە من پێموایە جێی خۆیەتی بە پلەی یەکەم لە فارسستانەوە دەست پێ بکات ڕووەو کەنارەکان، نەك بە پێچەوانەوە. بۆ تێگەیشتن لەم بیرەی من گرینگە لە ژان پاڵ سارتەر و سیمۆن دیبوڤوا و ئالبێرت کامو و چەندین خەباتگێڕی دیکە تێبگەین و من بە خۆشیەوە بەشداری لەو کارەدا دەکەم. چونکە ئەوان لە مەسەلەی خەباتی ڕزگاریخوازیی جەزائیردا پێیان وابوو کە ئیتر کاتی ئەوە هاتووە ڕۆشنگەران و چینی کرێکار و لایەنانی دیکەی نەتەوەی سەردەست [فەڕەنسا] بەرپرسیارێتی خۆیان لە کوشتاری حوکمەتی خۆیان بخەنە سەرشانیان.
ئەمە کارێکە کە کاك جەعفەری حەسەنپور، سەبارەت بە ئێران، دەتوانێت تیایدا دەستپێشکار بێت.
لە کۆتاییدا سوپاسی کاك جەعفەری حەسەنپور دەکەمەوە و ئەگەر لە ئاییندەدا بە هەندێك پرس گەرماوگەرم وەڵامم نەدایەوە، ئەوا تەنها لەبەر نەبوونی کاتە و هیچی دیکە.

ڕێبوار ڕەشید

The Social Democratic Party of Kurdistan
پارتی سۆسیالدیموکراتی کوردستان

٢٠٠٧/٥/٥

تێبینی:
- ئەم وتارە لەوەبەر لە مێژووی ٢٠٠٧/٥/٥ و ٢٠٠٧/٥/٧ لەسەر ماڵپەڕی "هەڵوێست" و "دەنگەکان" بڵاوبووەتەوە، سوپاسیان دەکەین.